

θόπολιν κατὰ μῆνα ἰούνιον καὶ εἶτα τὴν σωζούπολιν καὶ τὴν ἐν τῷ μεγάλῳ νησίῳ μονὴν τοῦ προδρόμου δέσαντες καὶ τοὺς καλογήρους τῆς μονῆς ἀπειθίσθησαν μετ' αὐτῶν εἰς σωζούπολιν καὶ αἰχμαλωτίσαντες πολλοὺς μετέβησαν μετ' αὐτῶν εἰς τὰ περίξ χωρία τὰ ὅποια ἐληλάττησαν μεταξύ δὲ αὐτῶν καὶ τὸ χωρίον ἅγιος νικόλαος εἰς τὴν ἀπέναντι ζηράν τῆς θαλασσοκράς, πάλιν δὲ ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν σκάλαν τῆς σωζουπόλεως ὅπου ἦτον ἡ ἐκκλησία καὶ ἐπῆραν ὁ τι κῆραν ἐκεῖ, ἀναχωρήσαντες δὲ μεταξύ σωζουπόλεως καὶ μεσημβρίας ἐκ τρικυμίας ἀνετράπησαν τὰ πλοιάρια καὶ ἐπνίγησαν οἱ ἐν αὐτοῖς ἐκτὸς ἐνὸς πλοαρίου, τὸ ὅποιον κατέφυγεν εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ αἴμου ζηράν.

Ἐκ τῶν σημειώσεων καλλινίκου ἱερομονάχου βατοπεδινού, γαθακάηλ ἀκτεσφύλαξ καὶ νέος κτήτωρ πωθ' (1802)).

Ἄριθ. 526 στ 25 μπλαθρόνυφη. Ἐάν παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἐπιγραφικὸν τοῦτο χάραγμα ἐγένετο πρὸς διαιώνισιν τῆς μνήμης τῆς θανούσης Ἀγορίτσας μόνον καὶ μόνον διότι αὕτη ἦτο νεόνυμφος τις, τότε δὲν εἶνε παράτολμον ἰάν παραδεχθῶμεν ὡς πρῶτον τῆς λέξεως συστατικὸν τὴν σλαυικὴν λέξιν *mlad*=νέος, ἐξ ἧς *mladozenets* ὁ νεόνυμφος.

Ἄριθ. 541 στ 6. ὅπου ζάρα, ἀναγνωστίον: ὅπου ἡ τσάρα= ἡ χώρα τῆς Ῥουμανίας, ἐξ οὗ καὶ τσαρᾶνος ὁ Ῥουμᾶνος χωρικός.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Pius Franchi de' Cavalieri et Iohannes Lietzmann Specimina codicum graecorum Vaticanorum. Bonnae. A. Marcus et E. Weber. MCMX.
Εἰς 4ον.

Ἐκ μὲν μακροῦ ἦτο αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη προχείρου καὶ εὐώνου συλλογῆς παλαιογραφικῶν πανομοιοτύπων χάριν διδασκαλίας καὶ ἀσκήσεως τῶν πρωτοπειρῶν. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἤδη ἀπὸ τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν καὶ ὑπερέκεινα ἡ ἑλληνικὴ παλαιογραφία, καὶ ἄλλως προαχθεῖσα διὰ τῶν ἐργασιῶν καὶ δημοσιεύσεων ἄλλων τε λογίων καὶ μάλιστα τοῦ ἐμοῦ διδασκάλου Γουλιέλμου Wattenbach καὶ τοῦ Βίκτωρος Gardthausen, ἐτρέπη ἄμα καὶ πρακτικὴν ὁδὸν διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἀξιολόγων συλλογῶν πινάκων χρησιμωτάτων εἰς τοὺς θελοντας νὰ σκηθῶσι περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἑλληνικῶν κωδίκων τῶν μέσων αἰώνων. Τοιαῦται εἶνε κυρίως αἱ συλλογαὶ τοῦ Wattenbach (*Schrifttafeln zur Geschichte der griechischen Schrift*. Ἐν Βερολίῳ. 1876.—*Scripturae graecae specimina*. Ἐν Βερολίῳ. 1883.—Τοῦ αὐτοῦ κοινῇ μετὰ τοῦ Ἀδόλφου von Velsen *Exempla codicum graecorum*. Ἐν Ἐιδελβέργῃ. 1878, καὶ τοῦ Ἑρρίκου Omont (*Facsimilés des manuscrits grecs du XVe et XVIe siècles*. Ἐν Παρισίῳ. 1887.—*Facsimilés des manuscrits grecs datés de la Bibliothèque Nationale du IXe au XIVe siècle*. Ἐν Παρισίῳ. 1890.—Τοῦ αὐτοῦ *Facsimilés des plus anciens manuscrits grecs en onciale et en miniscule du IVe au XIIe siècle*. Ἐν Παρισίῳ. 1892. Εἰς τὰς συλλογὰς ταύτας δύνανται νὰ προστεθῶσιν ἡ *Collezione Fiorentina di facsimili paleografici greci e latini* τοῦ Ἱερωνύμου Vitelli καὶ Καίσαρος Paoli (Ἐν Φλωρεντίᾳ. 1884-1897), τὰ *Facsimiles of Manuscripts and Inscriptions* τῆς Palaeographical Society τοῦ Λονδίνου τὰ ἐκδιδομένα ὑπὸ *E. A. Bond* καὶ *E. M. Thompson* (Ἐν Λονδίῳ. 1873-1894) καὶ τὸ τοῦ Scato de Vries *Album palaeographicum* (Ἐν Λουγδούνῳ τῷ βαταβικῷ. 1909). Ἄλλ' αἱ

συλλογαί αὐταὶ καὶ πολυδάπνοι εἶναι καὶ δυσχρηστοί, τινὲς δὲ καὶ ἐξηντλήθησαν ἤδη. Διὸ μεγάλην ὑπηρεσίαν παρέχει πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς προχειροῦ ἀσκήσεως τῶν νεαρῶν ἰδίως φίλων τῆς παλαιογραφίας ἢ προκειμένη εὖωνος συλλογῇ. ἣτις τιμᾶται ὀκτώ μόνον φράγκων.

Οἱ συντάξαι τὴν συλλογὴν ταύτην κ. Cavalieri, καθηγητῆς ἐν Ῥώμῃ, καὶ Lietzmann, καθηγητῆς ἐν Ἰένῃ, βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ τῆν βατικανικῆς βιβλιοθήκης πατρὸς Ehrle καὶ τοῦ ὁμηροῦ διδάκτορος ἐν τῇ αὐτῇ βιβλιοθήκῃ Ἰωάννου Μερκάτη, ἀπῆρτισαν αὐτὴν ὁλόκληρον ἐκ κωδίκων μόνον τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, ἣτις, ὡς γνωστὸν, κατέχει μέγαν πλοῦτον ἀξιολογωτάτων ἑλληνικῶν χειρογράφων. Σύγκειται δ' ἐν ὅλῳ αὐτῇ ἐκ πενήκοντα ἐξαιρέτων φωτοτυπικῶν πινάκων. Καὶ ἐπτά μὲν τῶν πανομοιότυπων εἶνε εἰλημμένα ἐκ κωδίκων τοῦ μεγαλογραμμάτου ρυθμοῦ, γεγραμμένων ἀπὸ τοῦ τετάρτου μέχρι τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, τεσσαράκοντα δὲ καὶ δύο ἐκ χειρογράφων τοῦ μικρογραμμάτου ρυθμοῦ ἀπὸ τοῦ ἐνάτου πρὸς τὸν δέκατον αἰῶνα μέχρι τοῦ ἔτους 1565. Ἄξιον δὲ λόγου πολλοῦ εἶνε, ὅτι τὰ ὑπ' ἀρ. 12-50 πανομοιότυπα προέρχονται πάντα ἐκ κωδίκων κειρονομισμένων. Πᾶσα δὲ προσθήκη τοιοῦτου ὕλικου ἐπαυξάνει τὴν ἀσφάλειαν τῆς κρίσεως πρὸς διαγνώσιν τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγράφησαν κώδικες ἀχρόνιστοι.

Τῶν πινάκων προηγείται βραχὺ κείμενον περὶ ἑκάστου τῶν κωδίκων, ἐξ ὧν ἐλήφθησαν τὰ πανομοιότυπα. Παρέχονται δὲ βραχεῖαι, ἀλλ' ἀκριβεῖς εἰδήσεις περὶ τῶν κωδίκων μετὰ τῆς δηλώσεως τοῦ περιχομένου κειμένου, τῶν παλαιογραφικῶν αὐτῶν ἰδιορρυθμιῶν καὶ τῆς παραπομπῆς εἰς ἄλλα πανομοιότυπα, παρ' ἄλλων ἐκ τῶν αὐτῶν κωδίκων ἀλλαγῆς ἐκδομένα. Παρατίθενται δὲ καὶ ἀντίγραφα τῶν σημειωμάτων τῶν οἰκείων βιβλιογράφων ἐν οἷς κώδιξιν ὑπάρχουσι τοιαῦτα, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀπόγραφον δυσαναγνώστων τινῶν πινάκων. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀκριβοῦς ἀντιγραφῆς τῶν βιβλιογραφικῶν σημειωμάτων δὲν δυνάμεθα νὰ ἐγγυηθῶμεν, μὴ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰ πρωτότυπα, ὧν σπανίως παρέχονται πανομοιότυπα ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ. Ἄλλ' ἐπιτρέπεται ὑπόνοια περὶ παραναγνώσεών τινων κατ' ἀναλογίαν τοιοῦτων τινῶν, αἵτινες παρεξέφρησαν εἰς τὴν ἀπόδοσιν δυσξυμβλήτων κειμένων ἢ σχολίων ἐνίων κωδίκων περιλαμβανομένων εἰς τὰ δημοσιεύμενα πανομοιότυπα, καθ' ἃ δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῆς πρὸς

Κρήτης. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο σκοπόν προτίθεται τὴν ἐκδοσιν ἀνεκδότων χειρογράφων ἀναφερομένων εἰς τὴν θύραθεν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἰδίως ἱστορίαν τῆς νήσου. Ἰκανὸν εἶνε ἤδη τὸ περισυνειλεγμένον ἐν αὐτῇ τῇ Κρήτῃ ὕλικόν, ὅπερ θάποτελίση τὴν βάνην τῶν περιεχομένων τοῦ περιοδικοῦ τούτου. Ὑψη ἱστορικὴ καὶ γλωσσικὴ παντοία, δημοσιὰ γραμματὰ καὶ ἰδιόγραφα τῶν βυζαντιακῶν χρόνων καὶ τῶν ἡμερῶν τῆς βενετοκρατίας, κείμενα πεζὰ καὶ ἔμμετρα, ἐπιγραφαὶ καὶ λαογραφικὸν ὕλικόν, κατάλογοι κωδίκων καὶ βιβλιοκρισίαι θὰ συναποτελέσωσι συμβολὴν ἐξακρέτως πολύτιμον πρὸς διαφώτισιν τῆς γλώσσας, τῆς ἱστορίας, τῶν τυχῶν τῆς ἐκκλησίας, τῆς τέχνης τῆς μεγάλης νήσου. Πᾶν ὃ τι κρητικόν θὰ περιλάβῃ ἡ Χριστιανικὴ Κρήτη, ἀρρομένη τὴν ὕλην αὐτῆς οὐ μόνον ἐξ αὐτῆς τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀλλαχοῦ ἐγκατισπαρμένων πλουσίων πηγῶν τῆς μεσοχρονίου κρητικῆς ἱστορίας, ἐν αἷς πρωτοστατοῦσι τὰ ροχεῖα τῆς Βενετίας.

Τὸ προκείμενον ἡμῖν πρωτοδεύτερον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ παρέχει τηλαυγὲς πρόσωπον τοῦ ὅλου ἔργου, εἰς ὃ οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν νὰ εὐχηθῶμεν ἢ νὰ ἐξακολουθήσῃ ὡς ἤρχισι. Πράγματι τὸ ὅλον τοῦτο διπλοῦν τεῦχος ὀφείλεται εἰς τὴν φιλοπονίαν τοῦ κ. Στεφάνου Ξανθοῦ-δίδου, ὅστις ἐπέχειργάσθη αὐτὸ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκείνης προσοχῆς καὶ μεθόδου, ἣτις διακρίνει ἅπαντ' αὐτοῦ τὰ ἔργα. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκδίδει ἑκατὸν ἐξ κρητικῶν συμβόλαια ἐκ τῆς βενετοκρατίας, προερχόμενα ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ μονῆς τοῦ Ἀρετίου, κτισθείσης περὶ τὸ 1600 καὶ κειμένης ἐν τῷ δήμῳ Φουρνῆς τῆς ἐπαρχίας Μιραμπέλλου, καὶ ἀποκείμενα νῦν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Ἐν προλόγῳ περισπουδάστῳ ὁ ἐκδότης πραγματεύεται α') τὴν ἱστορίαν τῶν ἐγγράφων τούτων, β') τὰ περὶ τῆς μονῆς Ἀρετίου, γ') τὰ περὶ τῶν ἐγγράφων, δ') τὰ περὶ τῶν συμβολαιογράφων (νοταρίων) Κρήτης, ἀξιολογώτατα διδάσκων ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ περὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου τοῦ ἀξίου μὲν μεγάλης προσοχῆς ὡς πρὸς ἅπαντα τὸν μεσαιωνικὸν ἑλληνισμόν, ἥκιστα δὲ μέχρι τοῦδ' ἐξητασμένου, ε') τὰ περὶ τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς σημασίας τῶν ἐγγράφων καὶ στ' (γρ. ζ') περὶ τῆς μεθόδου τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐγγράφων. Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ κεφαλαίῳ ἐπαρκέστατα δικαιολογεῖ διὰ τί τὰ κείμενα ταῦτα ἐξιδῶκεν ὡς ἔχουσιν ἄνευ διορθώσεων. Εἰς δὲ τοὺς λόγους οὗς ἐκθέτει πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἄλλος, ὁ κυριώτατος, ὅτι αὐτόγραφα κείμενα

πρέπει πάντως να εκδίδονται για περιηλθον εις ημας, διότι άλλως διορθούντες αυτά επιχειρούμεν να διορθώσωμεν αυτόν τόν γράψαντα και να μεταβάλωμεν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου γραφέντα.

Εἶνε δὲ τὰ ἔγγραφα ταῦτα γλωσσικῶς τε καὶ ἀπὸ ποικίλων ιστορικῶν ἀπόψεων διδακτικώτατα, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ 1575 καὶ ἐξικνούμενα μέχρι τοῦ 1643, ἤτοι δύο ἔτη πρὸ τῆς τουρκικῆς ἐπιδρομῆς. Τὴν σημασίαν τῶν ἐξ αὐτῶν διδασμάτων σαφέστατα καταδεικνύει αὐτὸς ὁ ἐκδότης δι' ὧν λέγει ἐν σ. 13-14. Διαφωτίζει δὲ τὰ κείμενα ἱστορικῶς, τοπογραφικῶς καὶ γλωσσικῶς, ἐρμηνεύων τὰς τε λέξεις τὰς εἰς τὸ ἐπιχωριάζον ἐν τῇ Κρήτῃ ἰδίωμα ἀνηκούσας καὶ τὰς ἐκ τῆς ἰταλικῆς εἰλημμένας διὰ σημειώσεων ἐπομένων εἰς ἕκαστον τῶν ἐγγράφων. Φέρουσι δ' αἱ σημειώσεις αὗται ἀριθμοὺς ἀνταποκρινομένους πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀριθμοὺς τοὺς ἐγγραφέντας ὑπ' αὐτοῦ ἐν τοῖς κειμένοις. Ἄλλὰ τὸ σύστημα τοῦτο δὲν εἶνε ὀρθόν, διότι οὕτω διακόπτεται ἡ ἀλληλουχία τοῦ κειμένου. Ὀρθότερον εἶνε νὰ παρατίθεται ἐν τῇ ὄψ τῶν κειμένων ἀριθμῆσις κατὰ πέντε στίχους, ἀναγκαῖα καὶ ἄλλως χάριν εὐκολίας τῶν εἰς τὰ κείμενα ταῦτα παραπομπῶν ὑπὸ τῶν θελούντων ἀργότερον νὰ παραπέμπωσιν εἰς αὐτά, εἰς δὲ τοὺς ἀριθμοὺς τούτους τῆς παρασελίδου ἀριθμῆσεως νὰ αναφέρονται αἱ κατόπιν σημειώσεις.

Ἄξιον προσοχῆς εἶνε, ὅτι, καθ' ἃ διδασκόμεθα ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. VIII ἐγγράφου τοῦ ἔτους 1591, ἐπιχωριάζε καὶ ἐν Κρήτῃ τὸ τέλοςμα τοῦ νεραντζίου, περὶ οὗ ἴδε Νέον Ἑλληνομνήμονα Τόμ. Δ' σ. 472 καὶ Τόμ. Ε' σ. 489.

Καὶ τὸ δεύτερον δὲ ἄρθρον τοῦ τεύχους τούτου εἶνε ἔργον τοῦ κ. Σκνθουδίδου. Εἶνε δὲ βιβλιοκρισία περιέχουσα παρατηρήσεις καὶ διορθώσεις εἰς τὸ ποίημα τοῦ Κρητὸς ποιητοῦ Ἀντωνίου Ἀχέλη τὸ ἐπιγραφόμενον « Μάλτας πολιορκία » καὶ τυπωθὲν μὲν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1571 παρὰ Χριστοφόρῳ τῷ Ζκνέτῳ, ἐπανεκδοθὲν δὲ τῷ 1911 ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ κ. Οὐβέρτου Pernot. Διὰ τῆς βιβλιοκρισίας ταύτης πολλὰ τῶν κακῶς ἐκτετυπωμένων ἢ παραδιωρθωμένων χωρίων τοῦ στιχουργήματος τοῦ Ἀχέλη ἐρμηνεύονται ἢ ἐπανορθοῦνται.

Τὸ τεῦχος συμπληροῦται διὰ δύο ἀξιολόγων πινάκων, ἐνὸς μὲν λέξεων (τῶν σπανιωτέρων καὶ ἰδιωματικῶν καὶ ξενικῶν) καὶ πραγμάτων, ἐνὸς δὲ τῶν κυρίων καὶ τοπικῶν ὀνομάτων. Οἱ πίνακες οὗτοι